

da”. Azaz belépek én a kertbe, ahol megláthatók a talán már elfeledett, groteszk elemek. Majd jönnek, s új ablakot nyitnak a szövegek az irodalmi világokra, a házon belül már a szemérmesebb dolgok is feltáruznak, s mindezt tetőzi a szavak súlya és fontossága. Legvégül pedig, amikor már mindenféle dolgok szóba kerülnek, az utolsó oldalakon a *Tanácsok egy ifjú olvasónak* is segíthet abban, hogy visszatekintve elhelyezzem valahol ezt a kötetet a *könyvek rendszertanában*. Ez azonban most már nyílt titok.

Onder Csaba

## Eljutni Móriczhoz

(Szilágyi Zsófia: *A továbbélő Móricz*. Kalligram, 2008)



Aki klasszikus Móricz-monográfiát vár Szilágyi Zsófia új kötetétől, az csalódni fog. Aki esetleg hagyományos, tematikus tanulmánykötetet, az is. *A továbbélő Móricz* rendhagyó könyv, nem egyszerűen sajátos műfajisága, sokkal inkább nyilvánvalóvá tett érdekeltégei miatt. *Személyes nyomozás az irodalom történetében*: a kötet első fejezetének címe igen pontosan határozza meg ezt az érdekeltéget. Az olvasás és a személyes olvasástörténet eltagadhatatlan eseményeinek és hatásainak rögzítését, eme rögzített nyomok tárgyilagos és

egzakt vizsgálatát. Miközben a nyomozás (módszertani értelemben) ismerősen szabályos mederben folyik, a nyomozás választott tárgya (Móricz és az irodalomtörténet) kapcsán az erősödhet meg bennünk, hogy az irodalomnak sokkal inkább történetei, mi több, személyes (olvasás)történetei vannak, semmint egyetlen története, továbbá ezek a történetek sokszor lezáratlanok, pontosabban *a priori* nem lezáratlanok. Így tekintve ez a Móricz-könyv Szilágyi Zsófia saját irodalomtörténetének feltáruása is egyben. Egy olyan nyomozás elbeszélése, amelynek nincs feltétlenül kézzel fogható végeredménye, amely nem kecsegtet mindig (de sok esetben azért nagyon is) hagyományos értelemben vett sikerrel: új (filológiai) eredményekkel, új (elméleti) belátásokkal vagy új (történeti) összefüggések megértésével Móricz és az irodalomtörténet ügyében. Mindeközben mégis megtörténik a legfontosabb, amit ez a sajátos, a személyességgel, az életrajz és a szövegek összefüggéseivel különösen és sűrűn foglalkozó olvasástörténeti nyomozás eredményezhet: úgy juttat el Móriczhoz, ahhoz a bonyolult és összetett szövegvilághoz, amelyet tehát ez a

név jelöl meg számunkra, hogy együtt nyitja meg Móricz felé (és persze viszont) a mai élő, keletkező irodalmat, és a diskurzusba bevont saját családtörténetet.

Szilágyi Zsófia Móricz-könyve persze nem előzmények nélkül való a műfajiság, az elbeszélhetőség vagy az egybeszerkesztés igen koncepciózus műveleteit tekintve. Legutóbbi tanulmánykötete, *A fellábu ólomkatona. Irodalmi mű-hibák* (Kalligram, 2005) előszavában éppen saját szerzői-szerkesztői pozícióját teszi reflektálttá. Kötetének kulcsszavai (hiba, novellaciklus, regény) eszerint nem véletlenszerű kapcsolatban állnak a tanulmányokból és kritikákból összeálló szöveg egészével, amely így akár valamiféle egységet is megképezhet (a novellaciklushoz hasonlóan), a vele dialógusba bocsátkozó olvasói értelemalkotó munkának köszönhetően. Az időben korábban született írások utólagos egybeszerkesztésekor, hogy elkerülje közreadás pusztán reprezentációs, regisztrációs jellegét, nem elégszik meg bizonyos szövegek átírásával, az összeállítás során „sokkal bonyolultabb műveletek történetek félmondatok szövegbe illesztésénél” (11). Ugyanakkor a monográfiák erősen normatív, többnyire a pályakép alapján szerveződő koncepciója sem lehet számára irányadó, mivel – és Szilágyi a Korona Kiadó egykori monográfiásorozatának szerzőjét, Eisemann Györgyöt idézi –, ez a szemléletmód „az interpretáció fontos kérdésfeltevéseit korlátozhatja” (9). A költés vagy átmeneti vagy új (mindegy) megoldás valójában így egy olvasási ajánlás lesz, amely tehát az olvasóra bízva a tematikusan és sokszor szövegszerűen is egybekapcsolt, egymásra utaló, de a monografikus beszédmód és logika szorítását nélkülöző szövegek összeolvasását, a szükségképpen adódó üres helyek kitöltését. *A továbbélő Móricz* esetében talán ezzel az elvárással magyarázható, hogy nincs jelölve az írások eredeti lelőhelye (de egy bibliográfia és névmutató azért nem ártott volna): az elfedés mintha egy félreértéstől kívánna megkímélni bennünket, olvasókat: az eltérő kontextusok (folyóiratok vs. *A továbbélő Móricz*) eleve más-más szövegeket, és más-más olvasatokat kínálnak.

A Móricz-kötet nem rendelkezik kanonikus helyen lévő előszóval. Az előszó helyén nincs semmi. Az első írás azonban („*mint egy megíratlan regény főhőse*”, *Dédnagyanyám, Kálmán Bella*) mégis egészen pontosan megadja a lehetséges olvasói viszonyulási formákat, világossá téve és meggyőzően elfogadva az elbeszélői pozíció és érdekelttség egészét is, annak minden szokatlanságával együtt. Ennek lényege mindössze annyi, hogy a személyes vagy családi kötődés (egy íróhoz, történetesen Móriczhoz, még ha áttételesen is) „különös, tarka labirintusba vezet el, amelyet a valóság, a legendák, az irodalom és az adatokból kikerekített történetek építenek föl.” (13) Mindez nem egyszerűen motíváció Szilágyi Zsófia számára, hanem olvasásmódját, kutatásait, s nem utolsó sorban elbeszélői pozícióit is megalapozó összetett szituáció. Nyomozásokat folytat, akár egy irodalomtörténetész: szövegekben, szövegek közötti terekben, személyes és fiktív történetekben. Az említett szövegben konkrétan éppen a családi legendáriumban élő, az ifjú Móricz és a dédnagyanya vélt vagy valós szerelmének története adja az apropót

a *Forr a bor* című regény újraolvasásához, filológiai apróságok felmutatásához, Kisújszállás irodalmi hagyományainak, vagy éppen a személyes családtörténetek szálainak bogozásához. Persze ez önmagában így még kevés volna egy egész kötethez, az első fejezet többi írása nem véletlenül bővíti és finomítja az elbeszélőt (személyesen is izgató) témák sorát a művek mögötti modellek (Móricz és Litkei Erzsébet), Móricz álneveinek és álarcainak, vagy éppen a káromkodás vagy a sport Móriczot érintő kérdésével. Különösen szimpatikus és inspiratív Szilágyi Zsófia ama, egyébként az egész kötetre jellemző eljárása, hogy nagyon széles és mély intertextuális hálót sző a vizsgált témák köré. Csak egyetlen példa: a már említett *Csibe és apuka* című fejezet Vladimir Nabokov *Lolitáját* és Szabó Magda *Für Elise* című regényét is segítségül hívja, természetes módon mutatva rá arra is, mennyire differenciált saját olvasói tapasztalatunk, mennyire szabadon hagyatkozhatunk minderre akkor, ha élővé kívánunk tenni valamit – történetesen éppen Móriczot.

Ez a kötet végső soron a szerzői monográfia megújítására tett újabb hazai kísérletként is olvasható. Mindez nem jelenti azt, hogy a szerzői monográfiák ideje lejárt volna, sokkal inkább azt, ami az irodalomtörténetek, a kánonok és kánonképzések pluralitása kapcsán már jó ideje érezhető: nincs egyedül üdvös megoldás, ezért minden megalapozott elbeszélés és megoldás érvényes lehet. A Korona Kiadó (időközben ugyan abbamaradt) sorozata is mutatja azonban az igen erősen élő elvárások (tehát legyen életrajzon, pályaképen alapuló elbeszélés, mint egy klasszikus monográfiában), és az egyébként mindezt már elhagyni kívánó irodalomtörténeti kísérletek (a már szóba hozott Eisemann György mellett most csak Bécsy Ágnes Berzsenyi-, illetve Margócsy István Petőfi-könyvét említeném) sajátos szimbiózisát. Nyilván egyszerűbb azonban ma tanulmánykötetet közreadni, mint kétes kimenetelű és kockázatos kísérletekkel bajlódni. E tekintetben Szilágyi Zsófia nagyon is merész könyvet írt, pofonegyszerű és felettébb sikeresnek és hasznosnak mutatkozó képlettel: Móricz újraolvasásának (személyes, szépirodalmi és szakmai-filológiai) történeteivel, amelyből egyfajta Móriczkép vagy tudás, egyfajta Móricz-olvasás mégis nagyon határozottan létrejön.

Miközben az elbeszélés szakmailag megalapozott (a jegyzet-apparátus imponáló), a tudományos elbeszélésektől elvárt személytelen beszédmód helyett egy személyes és egyedi elbeszélői hang érvényesül kitarotán, nem válva azonban sem nyelvében, sem látásmódjában kizárólagosan szubjektívvé. Amint azonban arra a szerző az utolsó rövid fejezetben reflektál, ez a személyesség nagyon is meghatározó volt a tárgyalt Móricz-szövegek kiválasztásánál, a témák sorjáztatása során. Ez a személyesség játszik közre abban is, hogy az újraolvasás (az eddig elvégzett munka) még korántsem ért véget. Nem pusztán a móríci szövegvilág itt is hangsúlyozott fontosságot kapó, de lényegében még elzárt részei (*Tükör, Naplók*) miatt, de az olvasás mindenkor lezáratlan volta miatt sem. Talán ebből adódhat az is, hogy vannak olyan fejezetek, ahol a személyesség, a Móricz- és a kortárs szövegek

egymásba olvasásból eredő meglátások szinte csak az ötlet szintjén maradnak. Szilágyi Zsófia elegánsan, néhol nagyvonalúan villant fel később lényegében érvekkel alig alátámasztott, jobban nem kifejtett lehetséges kapcsolatokat. Ez a pazarlás akár zavaró is lehetne különben, pontosabban ami az olvasónak esetleg inspiráció (hogy egy nyomon maga is elinduljon), az a kritikus olvasónak jogos hiány (hogy csak *Az Isten háta mögött* mint Veres Laci regénye, vagy a Móriczot újraíró Nadas eseteire utaljak), amit egyedül az elbeszélő deklarált személyes újraolvasásának reflektált problémája tesz elfogadhatóvá. Az elméleti, tudományos apparátus és beszédmód háttérbe szorítása, a saját hang, nézőpont, elbeszélésmód kiválasztása azért sem lehetett könnyű, mivel, ahogyan Szilágyi is említi, éppen újraolvasása idején szaporodtak fel a Móriczcal kapcsolatos szakirodalmak (ennek kiemelt tárgyalását végzi el a harmadik fejezet). Mindenképpen szimpatikus tehát, hogy nem kíván kulcspozíciót elfoglalni, se nem egyszerű recepciókritikát művelni, hanem vállalva saját, tudatosan megkonstruált nézőpontját, abba igyekszik integrálni mindent, amit csak tud. Szilágyi Zsófia a lehető legjobb időben írta meg könyvét, fedezte fel magának Móriczot.

A három részből álló könyv fejezetei (*Személyes nyomozás az irodalom történetében, Továbbélő Móricz, Móricz-újraolvasás*) egymással szorosan összetartoznak, logikusan és igen szerencsésen követik, illetve egészítik ki egymást, lehetővé téve persze az önálló, tanulmányzerű olvasást is. A második fejezet a kötet címadó fejezete, nem véletlenül (középen állva, a kötet gerincét adva) hangsúlyos a kortárs magyar irodalomban élő, annak szövetébe szövődő Móricz-szövegvilág vizsgálata, mivel nyilván elsősorban a szépirodalmi szövegek képesek arra, hogy bármit is megőrizzenek a magyar irodalom hagyományaiból, termékeny interpretációs közeget nyújtva Móricz újraolvasásához és rekanonizációjához. Szilágyi Zsófia itt talál fogásokat, hogyan segíthet egy-egy kortárs író (Grecco Krisztián, Tar Sándor, Nadas Péter, Háy János, Oravecz Imre) Móricz-képünk újrarajzolásában, akár a falu, a paraszti világ, az árvaság, a metaforikus olvasás vagy éppen a származás (hogy csak néhányat említsek) hasonlóságai vagy éppen különbségei tekintetében. Sokféleképpen el lehet tehát jutni Móriczhoz a kortárs irodalom segítségével, s ennek beláttatásában Szilágyi Zsófia könyvének igen nagy szerepe van. S abban is, ami talán ennél is fontosabb belátás, hogy érdemes eljutni ismét Móriczhoz.